

NGHIÊN CỨU VỀ VIỆC BẢO TỒN XÃ ĐƯỜNG LÂM, TỈNH HÀ TÂY

Nagumo Ichiro*

I. GIỚI THIỆU

Hiện nay Việt Nam đang trong tiến trình phát triển và hiện đại hóa mạnh mẽ. Trước những thay đổi nhanh chóng ấy, Chính phủ Việt Nam đã chỉ rõ việc bảo tồn các làng xã nông nghiệp truyền thống là một vấn đề mang tầm quan trọng đặc biệt ở Việt Nam. Đồng thời, Chính phủ Việt Nam có kế hoạch khuyến khích dự án trên diện rộng các hoạt động bảo tồn ở tỉnh Hà Tây làm trường hợp đầu tiên.

Tháng 3-2003, Bộ Văn hóa - Thông tin Việt Nam và Cơ quan các vấn đề Văn hóa Nhật Bản đã đạt được thỏa thuận hợp tác kỹ thuật cho dự án bảo tồn xã Đường Lâm.

II. KHÁI QUÁT VẤN ĐỀ CHÍNH CỦA NGHIÊN CỨU

1. Giới thiệu về xã Đường Lâm

Xã Đường Lâm thuộc tỉnh Hà Tây, cách Hà Nội khoảng 40 km về phía Tây, thuộc vùng châu thổ sông Hồng. Diện tích của xã rộng khoảng 8.025

Hình 1: Đông môn của thôn Mông Phụ

ha. Xã Đường Lâm gồm 9 thôn: Mông Phụ, Cam Thịnh, Đông Sàng, Đoài Giáp, Cam Lâm, Phú Khang, Hà Tân, Hưng Thịnh và Văn Miếu. Đến nay có 7 khu nhà lịch sử trong xã được Chính phủ công nhận là tài sản văn hóa quan trọng. Sau khi nghiên cứu và khảo sát, Bộ Văn hóa - Thông tin chuẩn bị chỉ định một số khu vực nhất định làm khu vực bảo tồn trọng yếu cho nhóm các khu nhà lịch sử gồm hai đền thờ: Đền thờ Ngô Quyền và Đền thờ Phùng Hưng; ba Đại lễ

* Đại học nữ Chiêu Hòa. Nhật Bản.

đường: Mông Phụ, Cam Thịnh, Đoài Giáp; Đền Mía và Từ đường tổ tiên của Giang Văn Minh.

2. Khu vực bảo tồn: Làng Mía cũ

Trung tâm xã Đường Lâm gồm bốn thôn được gọi là Làng Mía cũ. Bốn thôn này bao lấy nhau và hình thành một quần thể cộng đồng lớn: Mông Phụ (385 hộ), Cam Thịnh (185 hộ), Đông Sàng (394 hộ) và Đoài Giáp (197 hộ).

Trước đây, bốn thôn này tách biệt nhau. Sau khi được xây dựng, bốn thôn vẫn sử dụng riêng đường qua lại giữa thôn và bên ngoài. Mỗi thôn có cổng riêng. Trước đây, ranh giới của các thôn rất rõ ràng, nhưng ngày nay một số đã bị mất đi và chỉ còn lại các đường mòn.

3. Khu vực bảo tồn quan trọng: thôn Mông Phụ

Có 191 ngôi nhà lịch sử còn lại trong khu vực Làng Mía cũ, 145 nhà trong số đó là của thôn Mông Phụ với 35 ngôi nhà là loại nhà truyền thống cấp một.

Cuộc khảo sát thực tế ban đầu các ngôi nhà lịch sử ở tỉnh Hà Tây đã được tiến hành vào năm 2002. Cuộc khảo sát được thực hiện ở 350 ngôi nhà lịch sử và 5 ngôi nhà cấp cao nhất đều là của thôn Mông Phụ. Thực tế này đã khẳng định là thôn Mông Phụ đã và đang giữ những giá trị lịch sử và kiến trúc cao. Và cũng tại thôn này, hai khu nhà lịch sử đã được công nhận là những tài sản văn hóa quan trọng: Đền Mông Phụ (Đại lễ đường) và nhà thờ tổ tiên Giang Văn Minh.

III. PHÁC THẢO NGHIÊN CỨU

Người ta đã tổ chức một buổi họp cho dự án về xã Đường Lâm tại Hà Nội vào tháng 9 năm 2003. Và sau đó một buổi họp của địa phương đã được tổ chức tại xã Đường Lâm. Tiếp đó, một vài hoạt động nghiên cứu và khảo sát đã được tiến hành. Trong năm đầu tiên, người ta đã thực hiện các hoạt động vẽ bản đồ với tỷ lệ 1:1000 và khảo sát gần 500 ngôi nhà ở 2 thôn Mông Phụ và Cam Thịnh.

Viện Nghiên cứu Kiến trúc của Việt Nam đã kết hợp thảo luận chặt chẽ với phía Nhật Bản chỉ đạo đợt khảo sát thực tế này. Trước cuộc khảo sát, các nghiên cứu viên được đào tạo tại hiện trường. Việc vẽ bản đồ do Đại học Quốc gia Hà Nội đảm nhiệm.

IV. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

1. Đặc điểm địa lý của thôn Mông Phụ

Thôn Mông Phụ nằm trên một quả đồi nhỏ, đường kính khoảng 300m được bao bọc bởi tường gạch, ao hồ và rặng tre. Phía Nam và phía Đông của thôn Mông Phụ tiếp giáp với các cánh đồng lúa, còn phía Bắc và phía Tây là ranh giới với ba thôn khác. Thôn Cam Thịnh nằm trên triền dốc phía Đông Bắc thôn Mông Phụ. Thôn Đông Sàng có Đền Mía nằm ở Tây Bắc

thôn Mông Phụ và thôn Đoài Giáp ở phía Tây thôn Mông Phụ. Hiện nay, cả vùng này đều đã được xây dựng xong.

2. Yếu tố cấu thành thôn Mông Phụ

Thôn Mông Phụ vẫn còn lưu lại Đông Môn (cửa phía Đông), dấu tích của Tây Môn, Đình, sân làng, đường làng, giếng và diếm. Còn có ao, sông, mồ mả, đồng lúa và các cánh đồng cho canh tác quanh khu dân cư và cả một vài cơ sở vật chất khác bao gồm: trường tiểu học, nhà tế và nhà thờ. Sự tồn tại song song giữa việc bảo tồn làng và các cơ sở vật chất mà dân làng sử dụng trong cuộc sống thường ngày là vấn đề đáng quan tâm.

3. Cấu trúc chính của thôn Mông Phụ

Đặc điểm đặc biệt của thôn Mông Phụ là có sân rất rộng phía trước đình hội tụ ba con đường chính của làng, một là đường từ phía Đông Môn, một từ phía Bắc và một đường nữa từ phía Nam. Và có rất nhiều đường nhỏ khác từ hướng Đông và hướng Tây.

Sau khi nghiên cứu về quá trình xây dựng các ngôi nhà lịch sử và những con đường, người ta nhận thấy rõ là con đường đi từ phía Nam là một con đường cổ bởi một số ngôi nhà lịch sử xây từ trước năm 1810 nằm dọc theo đường này. Và nhiều ngôi nhà được xây từ năm 1811 đến năm 1900 rải rác trên các con đường từ hướng đông và hướng tây. Nhìn chung, các nhà nghiên cứu cho rằng cấu trúc chính của thôn Đường Lâm được hình thành theo thuyết này với con đường cổ được xem như xương sống của con cá và các nhánh đường nhỏ bắt nguồn từ con đường cổ là các xương nhỏ của con cá ấy.

4. Những nguyên liệu đặc biệt trong thôn

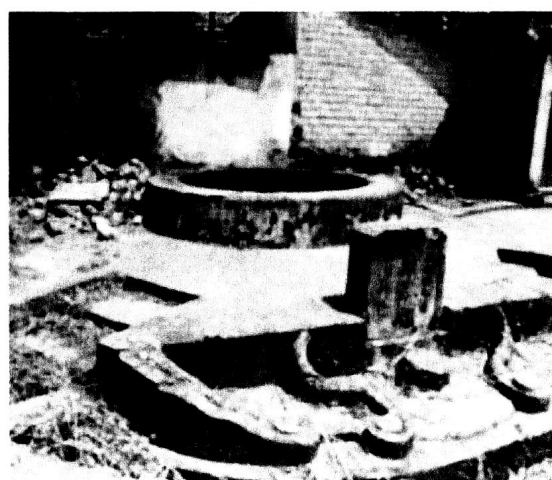
Nguyên liệu đặc biệt gạch đá ong là đặc trưng của thôn Mông Phụ. Loại gạch này được dùng để xây tường, hàng rào,

Hình 2: Sân và đình

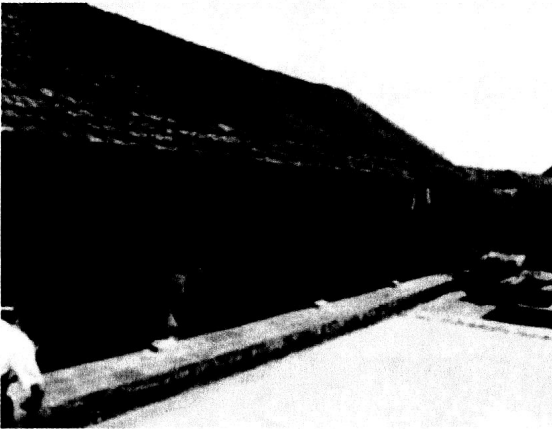
Hình 3: Diếm

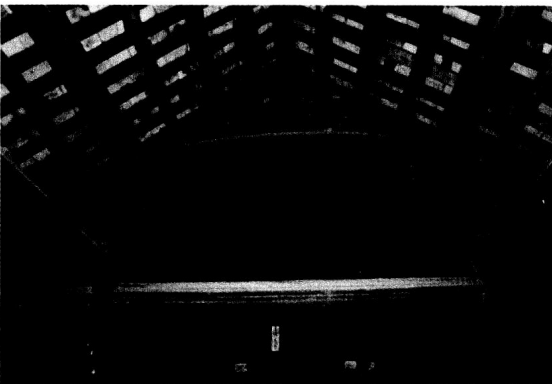
Hình 4: Giếng gần diếm

Hình 5: Tường gạch đá ong

Hình 6: Nhà lịch sử của họ Nguyễn ở Đường Lâm

Hình 7: Nội thất nhà của một gia đình họ Nguyễn ở Đường Lâm

giếng và vỉa hè đường cái và đường nhỏ vốn được làm từ xưa. Gạch đá ong có đặc điểm là bề mặt xù xì, có gân nổi và thô ráp hơn nhiều loại gạch làm bằng đất sét. Loại gạch này cũng là một nguyên liệu độc đáo thu hút nhiều sự chú ý của các nhà nghiên cứu.

5. Các vấn đề khác: lịch sử, dòng họ và tài sản văn hóa phi vật thể

Cấu trúc chính của thôn Mông Phụ cho thấy năng lực tự vệ ở mức cao. Một cái cổng được dựng lên ở lối vào của thôn và đường cái nối từ cổng thôn vào sân đình dừng lại ngay trước sân. Và con đường từ sân chạy về phía Nam cũng dừng trước ranh giới của thôn. Ở lối vào thôn có một điểm. Các nhà nghiên cứu cho rằng đền được xây những năm 50 của thế kỷ XIX còn điểm được xây vào thế kỷ XVIII.

Hơn nữa, đền thờ Ngô Quyền và Phùng Hưng, hai vị anh hùng chiến đấu chống giặc ngoại xâm Trung Hoa giành độc lập trước thế kỷ X, vẫn còn ở các thôn khác. Do đó, có thể nói là cấu trúc tự vệ ở mức cao của thôn Mông Phụ liên quan mật thiết đến lịch sử của thôn này.

Cư dân trong các ngôi nhà lịch sử được xây dựng trước năm 1810 ở xã Đường Lâm khá đông nhưng chỉ có vài họ là họ Phan, họ Giang và họ Nguyễn. Giữa những ngôi nhà này có vài cái giếng cổ và điểm.

Kết quả là, một số vấn đề đã được đưa ra trong chương trình bảo tồn xã Đường Lâm bao gồm sự tồn tại cùng lúc của các ngôi nhà lịch sử và các cơ sở vật chất công cộng, bảo tồn các tài sản văn hóa phi vật thể và khuôn khổ các hoạt động bảo tồn các ngôi nhà lịch sử và duy trì hệ thống sản xuất nông nghiệp.